

3. Доленго М. Повсталий Схід / М. Доленго // Червоний шлях. – 1925. – № 4. – С. 210–215. (Рецензія на кн. : Досвітній О. Американці : соціальний роман. – О. : Держ. вид-во України, 1925. – 333 с.)
4. Досвітній О. Твори : у 2-х т. / Досвітній О. ; [упоряд. В. О. Косенко]. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 1. – 570 с.
5. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства : [монографія] / Н. Копистянська. – Л. : Паіс, 2005. – 368 с.
6. Лейтес А. Шляхи до роману / А. Лейтес // Всесвіт. – 1926. – № 8. – С. 10–11.
7. Майфет Г. О. Досвітній : [риси до літературного портрету] / Г. Майфет // Життя і революція. – 1928. – № 3. – С. 127–139.
8. Хвильовий М. Соціологічний еквівалент трьох критичних оглядів / М. Хвильовий // ВАПЛІТЕ. – 1927. – № 1. – С. 80–101.
9. Теория литературы : [учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений] : в 2 т. / [под ред. Н. Д. Тмарченко]. – Т. 1. – М. : Академия, 2004. – 512 с.
10. Шевчук В. Олесь Досвітній : до 100-річчя від дня народження / Шевчук В. – К. : Т-во “Знання” України, 1991. – 32 с.

УДК 821.161.2-1.09

Тетяна Чепурняк
(*м. Кам'янець-Подільський*)

НЕВІДДІЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ ВІД ПРИРОДИ В ПОЕЗІЯХ У ПРОЗІ ЄВГЕНА ГУЦАЛА

У статті розглядаються поезії в прозі Євгена Гуцала, його стиль письма та художні засоби, за допомогою яких автор відтворив тісний зв'язок людини з природою.

Ключові слова: поезія в прозі, жанр, внутрішній світ, пейзаж, монолог, художня паралель, асоціація.

Чепурняк Т. Неотделимость человека от природы в поэзиях в прозе Евгения Гуцала. В статье рассматриваются поэзии в прозе Евгения Гуцала, его стиль письма и художественные средства, с помощью которых автор воспроизвел тесную связь человека с природой.

Ключевые слова: поэзия в прозе, жанр, внутренний мир, пейзаж, монолог, художественная параллель, ассоциация.

Chepurnyak T. Unseparability of Man from Nature in Poetries in Prose of Yegen Hutsalo. The article considers Yevhen Hutsalo's poems in prose, his style of

writing and lexical expressive means and stylistic devices with the help of which the author she depict close connection of the man with the nature.

Key words: poem in prose, genre, inner world, landscape, monologue, artistic parallel, association.

У Є. Гуцала є немало «скомплікованих жанрів», які являють собою комбінацію різних літературних видів, та найбільше таких форм, котрі стоять на межі новели й оповідання, літературного листа і спогаду, поезії в прозі та пейзажного образка, що стає каменем спотикання при визначенні жанру твору. Проте в цьому плані він не був новатором-одинаком. Щодо такого літературного феномену В. Шкловський висловився так: «Жанри стикаються, як крижини під час криголаму, вони торосяться, тобто утворюють нові сполучення, які виникають із єдності, що існувала раніше. Це наслідок нового переосмислення життя... злами жанрів відбуваються для того, щоб у зрушенні форм виразити нові життєві відношення» [10, 266–267].

Письменник визнавав усесильність прози, та одночасно зазначав, що хоч вона може чимало опанувати в царині лірики, та збагнути певні емоції в собі, в природі може, на думку письменника, лише поезія: «“Диво-природа” опановується й прозою, але поезія дає тут цілком відмінні принципові вирішення» [7, 355]. Мабуть, саме із цією метою картини природи автор вирішує зобразити характерним для нього стилем за допомогою прозової мови, поєднавши її з мелодикою, емоційністю та ліричним сюжетом, більше властивим поезіям. Розповідь у цих творах ведеться в руслі «ліричного сюжету», який, за словами А. Ельяшевича, створюється шляхом зміни сприймання героєм суб'єктивних образів існуючої дійсності [9, 258]. На нашу думку, це вже є прямим свідченням того, що перед нами все ж таки синкретичне утворення – поезія в прозі. Хоча в таких творах відсутня людина, але своїм пафосом, одухотвореним чуттям, помислами картини природи звернені до неї і промовляють про те, який її внутрішній світ, наскільки духовно вона багата. Пейзаж тут ніколи не залишається тільки «картиною», емоційним фоном. Він через психологію героя залучений у саму дію, складає його власну частину, оскільки життя природи і процес її психічного відображення злиті в ньому в нероздільну єдність. Це змальовано в «Повісті про осінь», яку О. Поворозник називає «циклом пейзажних новел чи етюдів, де головним героєм є природа, через яку передані відчуття, переживання

і мислення оповідача, який дуже близький до ліричного героя в поезії» [9, 259]. Перед нами справді цикл творів, де Є. Гуцало розкриває грані своєї ідейно-художньої концепції, в центрі якої – людина. Найдостовірнішим, на нашу думку, є твердження К. Паустовського, який, визначаючи їхній жанр, писав, що «це – вірші в прозі. Це записи роздумів, звичайна розмова з друзями. Це – зізнання в любові нашій природі» [9, 260]. Проте не всі вони насправді належать до вищеназваного жанру. Тут ми можемо знайти і майстерно виписані авторською рукою етюди, новели. Внутрішній світ ліричного героя, його висока духовність та моральність виявляються через пейзажі, котрі є об'єктом краси, предметом думки, філософських узагальнень. З-під пера письменника виходить лірична оповідь про гармонію краси осені і людських почуттів. Природа спонукає до відкриття переживань оповідача, його інтелекту.

Ось перед нами постає картина серпневого дня, сповнена кольорами розквітлої гречки, волошок та суріпки, чорнобривців. І це різнобарв'я обрамлене бджолиним звуком. Здається, що навіть соняшник перекочував із балади І. Драча в поезію в прозі «Серпень, спалах любові» Є. Гуцала. Та тут він не схожий на хлопчика, що полюбляє бігати навипередки з вітром, купатися, лазити по деревах. Соняшники, без яких уже віками важко уявити сільське обійстя, котрі є його невід'ємним атрибутом, лише привертають увагу людей і поліпшують настрій, примушують усміхатися, окрилюють. І рожі, які так яскраво були зображені в поезії в прозі «Рожі» Ольги Кобилянської для висвітлення почуття дівчини, наче допомагають перегортати сторінки життя, адже були завжди поруч і в дитинстві, і в юності, і в роки зрілості героя. Це все таке близьке, значиме для оповідача, «що якби зараз сам або хтось інший спробував зірвати хоч би одне-однісіньке їхнє стебло із чорно-кривавими дзвонами квіту, то вирвав би його не із землі, а наче зі своєї власної душі» [3, 7]. Ця любов, ніжність і несамовитість набувають більшого розмаху в теплий серпневий день, що наче дивує героя. Проте він просто підсвідомо розуміє: із часом навколо нього запанують інші барви. Цей ліричний роздум про витoki любові до отчого краю, рідної землі у формі монологу (характерна риса поезії в прозі) є наче логічним продовженням любові В. Сосюри до Батьківщини, що знаходить свій відгомін навіть у зірках, вербах, квітці.

Захоплення від сонця, світу трав, квітів – соняшника – переходить уже до справжнього небесного світила – зірок – у поезії в прозі «Падають зірки». Вони допомагають людині перебувати в стані релаксації, залишаючи всі негаразди десь позаду. Може, це все через те, що таємниче, незвідане завжди манило до себе, чи просто душі рідних убачаються в зірках (ще Б. Лепкий у поезії в прозі «Лежав при відчиненім вікні...» обстоює їхню появу із душ добрих померлих людей), тому після такої внутрішньої розмови турботи здаються дрібними, неважливими. І вже по-іншому сприймаєш перехожого, який, «огорнувшись темрявою, зникнувши в її таємничому кокони, посувається тобі назустріч» [3, 8]. Падіння зірок автор розглядає не просто як звичне природне явище, воно несе із собою відчуття непоправної втрати, та враження від цього настільки сильне, що не здатен опам'ятатися, наче сподіваєшся: зірка спалахне ще в іншому місці. Одночасно під образом зірок, що зірвалися і летять донизу, упізнаєш людей, котрі заради любові до рідної землі ладні на все, незважаючи на небезпеку. Останній рядок твору є завершальним акордом, та, найімовірніше, стосується не самих зірок, а висвітлює життєвий шлях людини. Письменник у формі художньої паралелі підсумовує: «Оглянися – прожиті твої дні летять слідом за тобою, лишаючи в темряві минулого щомиті згасаючий, і все ж таки незгасний, слід...» [3, 8]. Художня паралель є характерною рисою не тільки цієї поезії в прозі, а й властива творам цього жанру загалом. Нею вдало послуговувався і Марко Черемшина в поезіях у прозі «Симфонія» (голодні ластів'ята – голодні діти), «Заморожені фіалки» (розквітлі фіалки гинуть від раннього морозу – молоді дівчата «погибають» від морозу парубоцької зради), «Ледові цвіти» (мороз малює на вікнах різні квіти – людська уява квітчається мріями). Лінійні можливості лексичного матеріалу також сприяють метафоризації мови твору «Падають зірки»: «зором прилипаєш до постаті людини», «огорнувшись темрявою», «зірки, що сповнили твою душу й тим відчуттям полегкості, якого ти начебто напився отам... і не встиг розтратити», «зірка наздогнала її поверхню, кинулася в безодню мороку сторч головою, втопилася» [3, 8].

Міnorний настрій посилюється в поезії в прозі «Гасне садок, спалахує». Образність мови твору допомагає читачу не лише яскраво побачити зображуване, а й почути багатство звуків: «Садок тішиться підсиненим туманцем дозрілих слив, і стільки ж їх багато, що гілля не

витримує ваги, й густий туманець скапує донизу то одною, то другою перезрілою сливою. Це схоже на дуже сповільнений, елегійний дощ, коли краплина за краплиною зриваються з гілляки і, падаючи в синє озерце, що вже утворилося навколо стовбура, додають йому глибини й синяви» [3, 9]. Таке явище називається в літературознавстві синестезією (виникнення в людини відчуття не лише в чуттєвому органі, на який діє подразник, а й одночасно в іншому органі чуття). Проте не варто цей твір сприймати прямолінійно, адже відомо, що поезії в прозі властивий глибший зміст. Тому опис садка, який «живий, але поволеньки вмирає, гасне й никне», а його плодоносна сила йде на спад, викликають асоціації з людським життям, що проходить подібні цикли. Подумки автор повертається до тієї пори, коли сад був ще молодим, адже письменник тоді був у такому стані, коли все здається таємничим і казковим, – у дитинстві. На швидкоплинність часу вказує грушевий пенюк, який «уже зовсім осів, скособочились його стінки», гнилушки з нього не світяться, їхній чар пропав. Усе, що таке близьке ще з дитячих років, змінилося, як і сам оповідач. Та найважче прийняти ці переміни, зізнатися самому собі: повернення назад немає. Голос садка сприймається пророчим для долі людини, у якої згодом також настане пік її існування, а потім і занепад. Як бачимо, думки природи і людини співзвучні: «Слухаєш, як неквапним півшепотом, затаївши голос, розповідає садок про близьку осінь, що підкрадається до нього лагідно та обережно...» [3, 10].

Із кожною наступною поезією в прозі ми переходимо на якийсь інший етап у житті природи. Із соняшникового серпневого дня, садка, багатого на врожай, – до холодних ранків осені у творі «Чорнобривці». Тут ми вбачаємо не лише виносливість чорнобривців, а й вдало замаскований під образом квітів тип сміливих, завзятих людей. Чорнобривці у всій своїй красі квітують і не побоюються приморозків, а наче всупереч природному явищу розкошують. Та їхня краса не возвеличена до небес, не горда, не наповнена пихою, а від неї віє домашнім затишком, щирістю родинних стосунків. Без них навіть важко уявити сільське подвір'я, хату, піщану білу стежку. А, може, вони просто в уяві автора асоціюються з найдорожчою у світі людиною – матір'ю, яка сіяла ці квіти. Ця гіпотеза може бути сприйнята як істина, якщо послуговуватися відомою всім українцям піснею «Чорнобривці», створеною на слова Миколи Сингаївського, що навіть поєднала два образи – матір і чорнобривці. Квіти не лише є засо-

бом для задоволення естетичних потреб, а й спогадом, одночасно ясним і сумним, про рідну людину. Вони приносять душевний спокій: «Якби не чорнобривці – не було б у твоїй душі тієї злагоди й миру, які зараз у ній панують. І не міг би ти, мабуть, із такою любов'ю дивитися на небо, блакитні води якого безшелесними потоками побігли донизу – й застигли в безгомінній тиші, в яскравості своїй...» [3, 14]. До образу чорнобривців можна навести паралель, утілену в образах міцних духом особистостей, котрі ніколи не зійдуть зі своєї дистанції марафону життя, в глибоких почуттях, які «і в гадці не мають в'янути», завжди молоді, свіжі і не бояться різних перешкод (письменник подає їх в образі зими), гідно зустрінуть їх. Якщо із цим ми ще можемо погодитися, то повна перемога квітів-чорнобривців у світі природи не може не викликати в нас сумнівів. У цьому випадку спрацьовує лише уява, яка владна створити картину зі щасливим кінцем: «І хоч знаєш, що це неможливо, але чому б тобі зараз не уявити, що чорнобривці й справді не злякаються холоду й снігу, що цієї осені вони вперше не зів'януть, а такими ж розквітлими залишаться й тоді, коли заметиє подвір'я й стежку; вони цвістимуть у снігу й на снігу, їх не поламають хурделиці, чорні нічні хуги...» [3, 14].

Те, що твір викликає певні асоціації, паралелі, метафоричність мови, глибина тексту передусім свідчить, що ми маємо справу не з описом красивих квітів, а складним за звучанням, багатогранним для розуміння текстом, який так яскраво вписався в образну рамку поезії в прозі.

Євген Гуцало по-новому робить акцент на осінніх приморозках в однойменному творі. Перші приморозки, мов срібна кольчуга, сковає «дух зелений, відвагу» трав. На перших порах ще не видно результатів їхньої діяльності, бо сонце щедро обдаровує своїм життєдайним теплом. Проте з кожним днем дії приморозків стають усе помітнішими людському оку: «листя на деревах починає жолобитися, наче скорчилося від мук, наче йому раптово захворіли легені, й воно не має чим дихнути» [3, 15]. Та приморозки владарюють не лише у світі природи, а й у людському житті. Дуже часто, коли навколо тиша і благодать, поступово підкрадаються дрібні негаразди: «...тепер ти draжливо відчуваєш серцем отой несподіваний жалкий шріт; ось ти замріявся про щось добре, про те, що мало навідатись до тебе в майбутньому, – і відчув, як на ніжному, тонкому пагінці твоєї мрії, з його неосвітленого боку, ніби з'явилась легка сивина приморозку» [3, 15].

Різні нещасливі моменти в нашому житті нерідко ілюзорну ідею остаточно ставлять під сумнів. Людина, як і рослинний світ, накопичує всі «приморозки» долі, що згодом не може не відбитися на її зовнішності. Недарма письменник порівнює приморозки із сивиною, що начебто зникає безслідно; це є вже прямий зв'язок між людиною і природою. Є. Гуцало знову вказує на велику схожість двох начал, що однаково реагують на різкі зміни. Вересень, приморозки є переміною в житті природи. Такі ж однойменні явища потрапляють і у світ людини. Вони можуть бути спричинені різними факторами: віком, переживаннями, що поступово додають до людської скарбниці і «свої здобутки». Промовистими є слова автора, що так вдало підходять до цих споконвіку поєднаних двох начал: «Де не буваєш, куди не глянеш, а скрізь уже помічаєш сліди недавніх приморозків. Хоч і легко йшли, хоч і нечутно ступали, але під їхньою ходою повминалась трава, взявшись водянистими темними плямами... а он голівка чорнобривця зчорніла і впала на інші квітки, які ще цвітуть, веселяться й радіють. І маєш таке відчуття, ніби й душа твоя, там, десь усередині, теж обвуглилась після приморозку, стемніла, й слова твої наче зів'яли» [3, 16]. Ось і тут письменник використовує образ чорнобривців, проте вже в іншій ролі. Це вже не уособлення нескоренності, а символ приреченості і невідворотності часу. Та ці квіти нагадують оповідачу щось рідне, яке є невід'ємною часткою його ества, тому його засмучує така загибель чорнобривців у той час, як інші квіти цвітуть, радіють. Ми також переживаємо в реальному житті, коли втрачаємо близьку для нас людину, а навколо вирує життя, наче й нічого не трапилось. Ліричне переживання оповідача зазнає свого апогею в кінці твору, підвищена емоційність примушує нас відчувати те саме, що й герой. І це не дивно, адже перед нами не просто оповідь, викладена прозою, а поезія в прозі.

Як бачимо, Є. Гуцалу вдалося заявити про себе і в жанрі поезії в прозі. У цих творах людина невіддільна від природи. Чим ближче вона до неї, тим повніше і свідоміше підкоряється її законам, тим щасливіша і прекрасніша сама особа. Письменник уміє виразити людські почуття метафорично і водночас зрозуміло, оскільки саме серцевище сприяє цьому.

Література

1. Гуцало Є. Весна високосного року : повісті, оповідання / Гуцало Є. – К. : Молодь, 1973. – 276 с.

2. Гуцало Є. Вічні джерела дитинства / Є. Гуцало // Слово і час. – 1997. – № 1. – С. 31–39.
3. Гуцало Є. Твори : в 5 т. / Гуцало Є. – К. : Дніпро, 1997. – Т. 3 : [повісті, роман]. – 461 с.
4. Дзюба І. Жага всеосяжності і межі таланту (Штрихи до портрета Є. Гуцала) / І. Дзюба // Укр. мова і л-ра в школі. – 1985. – № 11. – С. 13–21.
5. Дзюба І. Живе співвідношення між людиною й природою (14 січня Євгенові Гуцалу виповнилося б 70 років) / І. Дзюба // Дивослово. – 2007. – № 1. – С. 60–62.
6. Дончик В. Г. Гуцало Євген Пилипович // УЛЕ : у 5 т. / [ред. кол. : І. О. Дзевєрін та ін.]. – К. : Гол. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1988. – Т. 1 : А–Г. – С. 527–528.
7. Жулинський М. У передчутті радості // Українське слово : хрестоматія укр. л-ри та літ. критики ХХ ст. : у 3 кн. / [упоряд. В. Яременко, Є. Федоренко]. – К. : Рось, 1994. – Кн. 3. – С. 350–361.
8. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – Т. 1 : А (аба) – Л (лямент). – 608 с.
9. Поворозник О. Взаємозв'язок людини і природи у малій прозі Євгена Гуцала // Наук. зап. Сер. : Літературознавство / Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 1999. – Вип. 4 : У 200-річчя Адама Міцкевича. – С. 258–267.
10. Шкловський В. Повести о прозе : в 2 т. / Шкловский В. – М. : Худож. лит., 1966. – Т. 1. – 463 с.

УДК 821.161.2.09

*Наталія Демедюк (Зінич)
(м. Остріг)*

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ ТА ЙОГО РОЛЬ У РОЗВИТКУ «УКРАЇНСЬКОГО РЕНЕСАНСУ»

У статті досліджено роль Миколи Хвильового в процесі становлення української культури та, зокрема, розвитку «українського ренесансу». Зміщення погляду із суспільства на окрему людину, екзистенційні та гуманістичні погляди письменника є беззаперечним доказом існування модерної української літератури. Про це свідчить й увесь творчий спадок митця: його поезія, проза, памфлети та листи. Практичною й теоретичною основами пропонованого дослідження є збірка творів Миколи Хвильового у 2-х томах, а також статті сучасних дослідників творчості новеліста.

Ключові слова: ренесанс, модернізм, гуманізм, українська культура, відродження, ліричний герой, новелістика, поезія, памфлети.